

Ahîlik Teşkilatı'ndaki Denge İlkesinin Kur'ânî Temelleri

Ayşe Betül ORUÇ*

ÖZ

Ahîlik kendine has ilkeleri ve sistemiyle mensuplarına bir hayat nizamı sunmaktadır. Bu hayat nizamı dine ve dinin temel prensiplerine dayanmaktadır. Bu bakımdan İslâm dininin dünya ve ahiret hayatı arasında dengeli olmayı öğütleyen prensibinin Ahîlik Teşkilatı üzerinde önemli bir tesiri bulunmaktadır. Ahîliğin çalışmaya önem veren ve meslek eğitimini önceleyen anlayışı, dünya hayatının devamı konusunda önemlidir. Ahlakı, yardımseverliği, cömertliği ve birlik şuurunu benimseyen ilkeleri ise teşkilatın dünya ve ahiret arasında dengenin sağlanması konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Anadolu'ya göç eden Türklerin bu coğrafyaya uyum sağlaması ve bölgede kalıcı olmalarında, Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunun tarihi kodlarında Ahîliğin önemli bir tesiri bulunmaktadır. 21. yüzyılda insanlık tarihine sunacağımız medeniyet tasavvurunda Ahîliğin dikkate değer bir yönlendirici olacağı açıktır. Bu çalışma, tarihi bir olgu olan ancak ilkeleriyle tarihi aşan mesajlar veren Ahîlik Teşkilatı'nı konu edinmektedir. Araştırmada teşkilatın dünya ve ahiret arasında dengeli olmayı öne çıkartan söylemi ve Kur'ân ayetleri çerçevesinde şekillenen temel ilkeleri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Ahîlik, Denge, Ticaret.

The Qur'anic Foundations of The Balance Principle in The Akhism Organization

ABSTRACT

Akhism offers a life order to its members, together with its own principles and system. This life order is based on religion and conforms to the basic principles of religion. Therefore, it is seen that the principle of the Islam religion, which advises to be balanced between the life of this world and the hereafter, has a significant impact on the Akhism system. The understanding of Akhism, which gives importance to work and prioritizes vocational education, is important regarding to the continuation of worldly life. Its principles adopting morality, benevolence, generosity and unity consciousness, show the sensitivity of the organization in maintaining a balance between this world and the hereafter. Akhism had a significant impact on the historical codes of Seljuk and Ottoman Anatolia, on the adaptation of the Turks who migrated to Anatolia to this geography and their permanent rooting in the region. It is clear that Akhism will be a remarkable guide in the civilization concept that we will present to the humanity history in the twenty-first century. This study mentions about Akhism Organization, which is a historical phenomenon however gives messages that transcend history through its principles. In the research, the discourse of the organization emphasizing being balanced between the world and the hereafter and its basic foundations within the framework of the Qur'an verses are emphasized.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Akhism, Balance, Trade.

1. Giriş

Anadolu insanının ortak değeri olan Ahîlik bilgi, hikmet ve irfan merkezli kültür birikimimizin önemli bir temelini teşkil etmektedir. Hoşgörü, kardeşlik ve dayanışmayı öğütleyen ve erdemli bir toplumun inşa edilmesi için önemli ilkeleri beyan eden Ahîlik Teşkilatı tarihe yön veren niteliğiyle dikkat çekmektedir. Ahîlik hâkim olduğu bölgedeki insanları pek çok yönden geliştiren, onları destekleyen ve kalkındıran bir konumda bulunmuştur. Fonksiyonu, tesiri ve kapsamı dikkate alındığında Ahîliğin sadece ticarî bir yönünün olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Ahîlik sosyal, kültürel, ahlakî ve dinî yönüyle öne çıkan çok boyutlu bir teşkilattır.

Ahîliğin kuralları ve ilkeleri dikkate alındığında İslâm'ın temel prensiplerinden ilham aldığı görülmektedir. Ahîliğin özellikle dünya ve ahiret hayatında dengeyi sağlama konusundaki hassasiyeti, Kur'ân'daki dünya ve ahiret hayatının dengesi konusunda ortaya konan hakikat ile uyum içindedir. Zira Ahîliğin öğretisi ve uygulamalarının şekillenmesinde Kur'ân'ın tesiri dikkat çekmektedir.

Kur'ân ayetleri dünya ve ahireti birbirinden bağımsız, iki farklı âlem olarak değil; birbiriyle irtibatlı bulunan bir bütün olarak sunmaktadır. İlahi vahiy, ahireti unutarak dünyaya bağlanan, kalbiyle ve eylemleriyle dünyanın esiri olan kimseleri uyarmakta ve ahiretin varlığına dikkat çekmektedir (Fâtır 35/5). Diğer yandan dünya hayatındaki nasibini unutarak kendini dünyadan tamamen uzak tutanların da Allah'ın

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, aboruc@erbakan.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 02.04.2022; Makalenin Kabul Tarihi: 19.07.2022

emretmediği, arzu edilmeyen bir yol takip ettikleri belirtilmektedir (el-Hadîd 57/27). Bu açıdan Kur'ân, dünyayı ahirete hazırlık dönemi olarak ilk hayat, ahireti de ikinci hayat şeklinde tanımlamaktadır (el-Ankebût 29/19, 20). Böylece dünya ve ahiret arasında dengeli bir yaşam modeli sunarak bireyin sadece birine yönelip diğerini dışlamasının önüne geçilmektedir.

Kur'ân'ın dünya ve ahiret hayatında dengeli olma ilkesinin pratik yönünü Anadolu'daki Ahilik Teşkilatı'nda görmek mümkündür. Kendilerine peygamberleri ve özellikle Hz. Muhammed'i örnek kabul eden bu örgüt, nebevî sünnetteki dengeli tavrı ilke edinmektedir. Teşkilat mensuplarının gerek din gerek meslek eğitimine önem veren, bu kimselerin meslek sahibi olmalarını önceleyen Ahilik, ticaretin maneviyattan yoksun olmasına izin vermemekte; kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma ilkelerine dayalı bir ahlak eğitimi önemsemektedir. Ahilik sahip olduğu yapı itibarıyla mensuplarına dünyada mutlu, başarılı ve verimli bir yaşamın yollarını sunmakta; ahirette ise kazananlardan olabilmenin ilkelerini beyan etmektedir. Bu özelliği nedeniyle dünya ve ahiret hayatında denge ilkesinin Ahilikte önemsendiği, ilkelerin belirlenmesinde ise Kur'ân ayetlerinin yol gösterici olduğu görülmektedir.

2. Ahiliğin Tanımı ve Tarihçesi

Ahiliğin kendine has özellikleri çerçevesinde anlaşılabilmesi için tarihî serüveninde ilişkili olduğu fütüvvet konusunu ele almak gerekmektedir. Her ne kadar Ahilik kendine özgü yapısıyla ve toplum üzerindeki uzun süreli etkisiyle fütüvvet kurumundan kimi yönlerden farklı bir örgüt görünümünde olsa da bu teşkilatın fütüvvetle irtibatı açıktır. Zira Ahilik gibi bir yapının gelişmiş ve yerleşmiş bir sosyoekonomik örgüt olan fütüvvetten etkilenmesi ve buna ilaveten birtakım ilkeleri benimsemesi mümkündür (Ocak, 1996, s. 134-135).

Fütüvvet, “fetâ” kelimesinden türemektedir. “Fetâ” Arapça'da genç, delikanlı (Cevherî, 1984, s. 2451; Halil b. Ahmed, 2003, s. 301; İbn Fâris, t.y., s. 474), hizmetçi, bekar (Ezherî, t.y.-b, s. 328; İbn Manzûr, t.y.-b, s. 3347) ve cömert (Cevherî, 1984, s. 2452; Fîrûzâbâdî, 2005b, s. 1320) anlamlarına gelmektedir. Çoğulu “fityân” ve “fitye”dir (Ezherî, t.y.-b, s. 328; Halil b. Ahmed, 2003, s. 301).

Kur'ân'da “fetâ” ifadesinin Hz. İbrahim (el-Enbiyâ 21/60), Hz. Musa'yla birlikte yolculuk eden kişi (el-Kehf 18/60, 62), Hz. Yusuf (Yûsuf 12/30) ve Yusuf'la birlikte zindana giren iki kişiyi ifade ederken (Yûsuf 12/36) “genç” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca kelimenin “fitye” şeklindeki çoğul kullanımı iman eden ancak baskı ve zulümden kaçarak mağaraya sığınan gençleri anlatan ayetlerde (el-Kehf 18/10, 13) ve Hz. Yusuf'un emrinde bulunan gençleri anlatırken (Yûsuf 12/62) kullanılmaktadır. Kelimenin müennes kullanımı (fetât-feteyât) ise genç kızları ifade etmek üzere ayetlerde yer almaktadır (en-Nisâ 4/25; en-Nûr 24/33).

Terim olarak fütüvvet, dünya ve ahirette diğer insanları kendine tercih etmek demektir (Cürçânî, 2007, s. 151). Fütüvvetin tasavvufî bir yönünün olduğu unutulmamalıdır. Tasavvuf içerisinde bu kelime cömertlik, diğerkâmlık, şefkat ve mürüvvet gibi manaları ifade etmektedir. Kuşeyrî (ö. 465/1072), fütüvveti “İnsanın ebedî olarak (başkası için ve) başkasının işinde çalışmasıdır.” şeklinde tanımlamaktadır (Kuşeyrî, 2003, s. 305). Dolayısıyla fütüvvet ifadesinin fedakârlığı öne çıkartan bir anlamda kullanıldığı görülmektedir.

“Ahî” kelimesi Arapçada kardeşim anlamına gelmektedir. “Ahî” nesepten kaynaklanan yakınlığı ifade etmektedir. Aynı zamanda arkadaş anlamındadır (Ezherî, t.y.-a, s. 626; Fîrûzâbâdî, 2005a, s. 1258; İbn Manzûr, t.y.-a, s. 40). Bu bakımdan kelimenin yakınlık ve dostluğu ifade etmek üzere istiare yoluyla kabile, din, sanat, muamele veya sevgi bakımından ilişki içindeki kimseleri kapsadığı da belirtilmektedir (Râgîb el-İsfahânî, 2009, s. 68). Yûsuf Hâs Hâcib (V./XI. yüzyıl), akı kelimesini cömertlik, âlicenaplık anlamında kullanmaktadır (Yûsuf Hâs Hâcib, t.y., s. 11, 12, 14, 22, 73, 80, 96, 97 beyitler: 43, 55, 58, 104, 257, 1243, 1708, 1731; ayrıca kelimenin anlamları hakkında bk. Karasoy, 2003, s. 2-14). Ahî ve akı kelimelerinin kullanıldığı bölgeler ve anlamları dikkate alındığında aralarındaki bağlantı dikkat çekmektedir. Bu durum Ahiliğin isimlendirilmesinde Türk dilinin tesiriyle açıklanmaktadır (Taeschner, 1953, s. 18).

Kurumsallaşma bakımından fütüvvetin Ahilikten önce tarih sahnesine çıktığı görülmektedir. Esasında İslâm'dan önceki Arapların kullanımlarında “fetâ” ifadesi cömertlik, cesaret ve misafirperverlik anlamıyla öne çıkmaktadır. Bu niteliklerin ideal bir insan tipini ifade ettiği düşünülmektedir (Taeschner, 1953, s. 5, 9). Bununla birlikte İslâm öncesi Arap şairlerin “fütüvvet” ifadesini müstakilen kullanmamaktadır. Her ne kadar ifadelerin anlamlarında bir yakınlık bulunsa da İslâm öncesi “fetâ” anlayışıyla İslâm'dan sonra ortaya

konan Fütüvvet Teşkilatı'nın mukayesesi yapıldığında fütüvvetin İslâm öncesi Arap düşüncesine dayandırılmayacağı ifade edilmektedir (Taeschner, 1972, s. 206, 211). Zira Fütüvvet Teşkilatı'nın kişisel erdemlerin gelişmesi ve askeri nitelikler konusunda cesareti ve fedakârlığı öne çıkartan yönü itibariyle kapsamlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Dürüstlük, diğerkâmlık ve iyilik gibi hasletleriyle öne çıkan halk fütüvveti hareketini bir saray fütüvvetine dönüştüren Nâsır Lidinillâh'ı (ö. 622/1225) burada zikretmek gerekir. Abbasi halifesi Nâsır, Fütüvvet Teşkilatı'nı kendi adı altında birleştirerek diğer İslâm ülkelerine davetlerde bulunmaktadır. Böylece fütüvvetin hususi bir hareket olarak resmîleşmesi ve itibarının artması mümkün olabilmektedir (Taeschner, 1953, s. 12, 13). Nâsır'ın fütüvvet konusundaki adımlarında siyasi gayelerin olduğu açıktır. Onun hem saygınlığını artırmak hem de kendisi için siyasi bir dayanak olması adına Fütüvvet Teşkilatı'nı kendi adı altında birleştirmeye yöneldiği belirtilmektedir (Köprülü, 1999, s. 87). Ancak devamında yaşanan siyasi olaylar onun bu amacının gerçekleşmesine izin vermemiştir. Bununla birlikte fütüvvetin yayıldığı topraklarda bir şekilde hayatini devam ettirdiği görülmektedir. Anadolu'da ise fütüvveti kendine özgü yapıyla Ahilik çatısı altında görmektedir (Taeschner, 1953, s. 16, 17). Ahiliğin fütüvvetten bir hayli farklı, kendine özgü bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu örgüt hem asker ve yönetim kurumlarında hem de esnaf ve sanatkârlık boyutunda önem taşımaktadır. Dolayısıyla fütüvvetçiliğin Anadolu'da yeni bir nitelik kazanarak Ahilik adını aldığı söylemek mümkündür (Çağatay, 1997, s. 1-2).

Ahiliğin tarih sahnesine çıkışından bahseden kaynaklarda yer alan bilgiye göre sözü edilen teşkilatın temelleri Türklerin Anadolu'ya göç etmelerine kadar uzanmaktadır. Buna göre Anadolu'ya göç eden Türklerin bu coğrafyada yerleşik bulunan halkla ilişkilerini düzenleme gereği ortaya çıkmaktaydı. Bu dönemde hem yerli halka karşı hem de Moğollara karşı örgütlenme zorunluluğu bulunmaktaydı. Dönemin bir gereği olarak sözü edilen göçmenler, Bizans halkının esnaf ve sanatkârlarına karşı sanat kuruluşları özelinde teşkilatlanmakta; Moğollara karşı ise halkı savaşa hazır vaziyete getirmeye yönelmekteydiler (Çağatay, 1997, s. x). Bu noktada Ahiliğin, Anadolu'ya gelen Türk esnaf ve sanatkârların buradaki sanat ve ticaret hayatında yer bulabilmesi adına gerekli olduğu bilinmektedir (Çağatay, 1997, s. 80). Zaten bu gerekliliğin bir yansıması olarak kurulacak birliğin özellikle atlı göçebelerin ihtiyacı olan bir alana yani dericiliğe yönelik olması dikkat çekmektedir (Kazıcı, 1978, s. 252). Diğer yandan göç eden insanların coğrafyaya uyum sağlaması ve bölgede kalıcı olmaları açısından bir meslek sahibi olmalarına öncelik verilmiştir. Ahilik Teşkilatı, bünyesindeki farklı işlevleri vesilesiyle göçebe Türkmenlerin şehirlere yerleşmeleri ve coğrafyaya uyum sağlamalarında önemli bir görev üstlenmektedir (Bayram, 1991, s. 133).

İbn Battûta, (ö. 770/1368-69) seyahatleri esnasında ahî zaviyelerinden ve burada gördüğü muameleden bahsetmektedir. Orta çağın büyük seyyahının yaşadığı dönem dikkate alındığında Ahiliğin Anadolu tarihindeki etkisi daha iyi anlaşılmaktadır. İbn Battûta Anadolu'dan bahsederken dünyanın diğer ülkelerine verilen nimetlerin burada bir arada bulunduğunu ifade etmektedir. Gerek doğal güzelliği, gerek insanların tavırları ve temizliği gerekse yemekleri kendisinin dikkatini çekmektedir. Anadolu halkının samimi tavrı da onu derinden etkilemektedir (İbn Battûta, 1971, s. 3-4). Onun dikkatini çeken diğer bir konu ise ahîlerin davranışlarıdır. Anadolu'nun her şehrinde, her köyünde örgütlenen bu teşkilat gelen misafirlerle ilgilenip zalimlere karşı koyabilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle İbn Battûta, Ahiliğin dünyada eşsiz olduğundan söz etmektedir. Onun verdiği bilgilere göre cemiyet içinde bekâr ve sanatkâr gençlerle diğerlerinin bir arada bulunduğu görülmektedir. Gündüz işlerinde çalışan bu insanlar ikindiden sonra kazandıklarını reise getirmekte, zaviye için gerekli olan malzemeler bu paradan karşılanmaktadır. Misafir gelecek olursa onu zaviyede misafir etmektedirler. İbn Battûta, bu insanların daha önce görüştüğü kimselere nazaran daha yakın ilgi ve alakasından söz etmektedir. Ahîlerin giyim kuşamından da bahseden seyyah, kendilerine sunulan ikramları da ayrıntısıyla aktarmaktadır (İbn Battûta, 1971, s. 7-9). Anlatımın ilerisinde ahîlerin kendilerini misafir etmek için giriştikleri mücadeleyi anlatmakta, kendilerine gösterilen yakın ilgiden memnuniyetini ifade etmektedir (İbn Battûta, 1971, s. 15-16). Müellifin yaşadığı zaman dikkate alındığında Ahiliğin h. 8./m. 14. asırda Anadolu'da varlığına şahit olmaktayız.

Ahîlerin yaşadıkları bölgelerde iktidar boşluğu olduğu zamanlarda karışıklığı giderme konusunda önemli bir fonksiyona sahip oldukları da görülmektedir (Cahen, 1986, s. 600). Ahî birlikleri her ne kadar resmî bir siyasi otorite olarak görülme ve bağımsız bir siyasi güç olmasa da yönetim üzerinde etkili olan yardımcı bir unsur olarak dikkat çekmektedir (Güllülü, 1977, s. 88). Özellikle iktidar boşluğu olduğu zamanlarda

teşkilat mensuplarının ön sırada yer aldığı, düzenli ordunun eksiklerini gideren bir rol oynadıkları görülmektedir (Öztürk, 2012, s. 160).

Türklerin Anadolu'ya göçleri, Moğol istilası ve Abbasi Halifesi'nin fütüvvetin yayılması ve örgütlenmesi konusundaki çalışmaları Ahiliğin gelişim süreci üzerinde etkili olmuştur. Her ne kadar Ahiliğin tarih sahnesinde ortaya çıkışı esnasında fütüvvet ile bir ilişkisi bulunsa da ilerleyen dönemlerde fütüvvet kurumu etkisini yitirmesine rağmen Ahilik, kendine has özellikleriyle varlığını devam ettirmiştir. Bu durum, Anadolu'daki Türklerin Ahilik Teşkilatı'nı sağlam temeller üzerine bina ettiğinin göstergesidir.

3. Ahiliğin Temel Nitelikleri

Ahiliğin tarihçesinden söz ederken bu teşkilatın fütüvvet kurumuyla olan ilişkisine çalışmada yer verilmiştir. Fütüvvetin ilkelerinden bahseden ve tasavvufi yönüne işaret eden fütüvvetnâmelerin Ahiliğin temel prensiplerinin de kaynağı olduğu görülmektedir. Fütüvvetnâmelerde yer alan bilgiler dikkate alındığında Ahilik Teşkilatı'nın başlıca özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1. Ahiliğin Dinî Referanslara Dayanması

Ahiliğin temel dayanağının Kur'ân ayetleri olduğu görülmektedir. Kur'ân'da zikredilen peygamberlerin hayatlarından kesitler sunan fütüvvetnâmeler, sözü edilen peygamberlerin örnek alınmasını istemektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in ahlakî olgunluğunu zikrederek güzel hasletlerin kazanılmasına önem vermektedir. Bu bakımdan dinî referanslara dayanan fütüvvetnâmelerin, kişilerin dinle irtibatlarının sağlanmasında önemli bir fonksiyon icra ettiği söylenebilir.

Fütüvvetnâmelerde konuların ele alınması sırasında farklı bağlamlarda Kur'ân ayetleri zikredilmektedir (Razavî, 2014, s. 25a, 30a, 43a, 47a; Tarsuslu Dâ'i, 2019, s. 27, 28, 32, 35). Bu bakımdan ilkelerini belirleme konusunda fütüvvetnâmeleri örnek alan Ahilik Teşkilatı'nın İslâm dininin temel kaynaklarını dikkate aldığı anlaşılmaktadır.

Ahilikte dünya ve ahiret hayatı arasında dengeli bir sistemin kuruluşunda Kur'ân ayetleri ile Hz. Peygamber'in yaşayışı önemli bir referans kaynağıdır. Hamdele ve salve ile başlayan fütüvvetnâmelerin (Gölpınarlı, 1953, s. 1a, 1b; Razavî, 2014, s. 1b; Sülemî, 1977, s. 23, 24) İslâm dininin temel dinamikleri üzerine bir sistem kurdukları görülmektedir. Zira müellifler kitaplarını yazma serüvenleri hakkında bilgi verirken tefsirden, hadisten ve peygamberlerin kıssalarından istifade ettiklerini beyan etmekte (Gölpınarlı, 1953, s. 5a), Kitap, sünnet ve icmâa dayandıklarını açıkça belirtmektedirler (Razavî, 2014, s. 3a).

Ahiliğin “başkasını kendine tercih etme (diğerkâmlık)” şeklinde öne çıkardığı söylem de İslâmî referanslara dayalı bir temelin yer aldığı görülmektedir. Özellikle ensar ve muhacir arasında tesis edilen kardeşliğin Ahilikteki ahlakî olgunlukla olan benzerliği dikkat çekmektedir (Tarsuslu Dâ'i, 2019, s. 65). “Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır.” (el-Haşr 59/9) ayetinde başkasını kendine tercih etme ahlakî ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan Ahilikte dünya ve ahirette kardeşlerini kendi nefesine önceleme anlamındaki “îsâr”ın dikkate alındığı görülmektedir (Sühreverdi, 1966, s. 250).

Fütüvvetnâmelerdeki ifadelerle göre fütüvvetin aslı imandır ve amaç Yüce Allah'a ermektir (Gölpınarlı, 1953, s. 2b). Bu açıdan fütüvvet gereklerinden birinin de Allah'ı bilmek ve Allah için eziyete katlanmak olduğu beyan edilmektedir (Sülemî, 1977, s. 42).

Peygamberlerin fütüvvet konusundaki önderliğine işaret eden fütüvvetnâmelerde, Hz. Âdem'den başlamak üzere Hz. Şit, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Yuşa İbn Nûn ve Hz. Musa zikredilmektedir. Yiğitlik konusunda Hz. Muhammed ve Hz. Musa (Gölpınarlı, 1953, s. 7b, 8a, 11a-21b) referans gösterilmektedir. Listenin dizimi ve listedeki isimler kimi zaman değişse de peygamberlerden ve salih kimselerden oluşan bir listenin fütüvvetnâmelerde zikredildiği görülmektedir (Razavî, 2014, s. 29a; Sülemî, 1977, s. 22; Tarsuslu Dâ'i, 2019, s. 106, 107, 112-114, 121-138). Bu noktada Peygamberlerin aynı hakikate davet ettiğini hatırlatan ve aralarındaki ilişkiye dikkat çeken bir bağlam içinde “O, Nûh'a buyurdıklarını, sana vahyettiklerimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya buyurdıklarımızı size din kıldı ki o dini ayakta tutasınız, o konuda ayrılığa düşmesiniz. Kendilerini davet ettiğin bu din müşriklere ağır geldi. Allah (dini tebliğ için)

dilediğini seçer ve kendisine yöneleni doğruya iletir.” (eş-Şûrâ 42/13) ayetine işaret edilmektedir (Bayram, 1995, s. 136). Fütüvvet içindeki ritüellerde de peygamberlerin yaşam hikâyelerinden kesitler olduğu görülmektedir. Kaftan giyme ve şed bağlama gibi uygulamaların peygamberlerin geleneğindeki yansımaları dikkat çekmektedir (Razavî, 2014, s. 30a-15a).

Gerek fütüvvetnâmelerde zikredilen ayetler, hadisler ve peygamber kıssalarından sunulan kesitler gerekse Ahiliğin bünyesinde yer alan uygulamalar, Ahiliğin İslâm'ın temel dayanaklarını bir temel olarak kabul ettiğini göstermektedir. Bu durum, Ahilik bünyesindeki kişilerin de İslâmî konularda bilgilenmesinin, dine dair hususlarda dikkatli davranmasının önünü açmaktadır.

3.2. Ahiliğin Kardeşliğe Önem Vermesi

Ahilik adından da anlaşılacağı üzere kardeşlik mefhumu üzerine kurulmuştur. Müslümanların kardeş olduğunu beyan eden ilahi vahiy, inanç birliğini öngörmektedir (Âl-i İmrân 3/103, 105; el-Hucurât 49/10). Bu bakımdan Ahilik, Müslümanların kardeşliği olgusunu hayata geçirmek suretiyle bu kardeşliğin birlik ve maddi bir kalkınma vesilesi olduğunu göstermektedir.

Fütüvvette kardeşlik o kadar değerli görülmektedir ki fütüvvetin tanımı yapılırken dahi kardeşleri lehine kendi haklarından vazgeçmenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Kardeşinin rahatını kendi rahatına tercih etmek ve onların zahmetini çekmek fütüvvet olarak değerlendirilmektedir (Sülemî, 1977, s. 58). Hatta dostlardan gelen eziyetleri iyilikle kabul etmenin gerektiği üzerinde durulmaktadır (Sülemî, 1977, s. 60). Dostların hatalarını aramaktan uzak durmak (Sülemî, 1977, s. 25), dostlara yardım etmek, onlara uymak ve onlarla iyi geçinmek öne çıkartılmaktadır (Sülemî, 1977, s. 27, 31). Kardeşlerin hatalarına karşı müsamaha ile yaklaşmak öğütlenmektedir (Sühreverdî, 1966, s. 254).

Ahilik, gerek muhataplarına öğretisini sunarken gerekse bu öğretiler etrafında müntesiplerinin kenetlenmesini sağlarken kardeşlik ideali temeline dayanmaktadır. Teşkilatın etkisinin uzun süreli olmasında kardeşlik prensibinin önemi büyüktür. Zira kurum içindeki kişilerin iyi ve kötü günlerinde birbirlerine destek olmaları, teşkilatın devamı bakımından önemli olmakla birlikte Ahiliği de vazgeçilmez bir konuma yükseltmektedir.

3.3. Ahiliğin Kişinin Çalışmasına Önem Vermesi

Ahilikte önem verilen konulardan biri de kişinin geçimini sağlamak için çalışmasıdır. Kişinin çalışmasına mani bir engel olmadıkça çalışmasının evla olduğu ifade edilmektedir. Tembellik içinde oturmanın kötülendiği ifadeler bu bağlamda öne çıkartılmaktadır (Sülemî, 1977, s. 33).

Allah, insanı medeni yaratmıştır. Bu açıdan insanın temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer insanlara ihtiyacı bulunmaktadır. Zira hiç kimse tek başına ihtiyaçlarını karşılayamaz. Toplum hayatının devamı bakımından demircilik, marangozluk gibi mesleklerin ise önemi büyüktür. Toplumun canlılığını devam ettirmesi bakımından sözü edilen farklı sanat ve meslek kollarının sürdürülmesi gerekmektedir. Böylelikle toplumun ihtiyaçlarını karşılamak mümkün olacaktır (Letâifü'l-Hikme'den naklen Bayram, 1995, s. 136-137). Dolayısıyla ahiler sanatkâr yönleriyle öne çıkmakta, kendi kazançlarını elde etmek için çalışmaktadır (Çağatay, 1997, s. 25).

Ahilerin meslek sahibi kişiler olması, başkasına muhtaç olmamak için çalışması ve gayret göstermeleri önemlidir. Ticaretin İslâmî temeller üzere bina edilmesinde büyük hassasiyet gösteren Ahilik ticaretin sağlam esaslar üzere gerçekleşmesi için de belli ilkeler ortaya koymaktadır. Teşkilatın hiyerarşik yapısı da iş gücüne ve emeğe dayalı ticaretin sağlam ilkeler çerçevesinde gelişmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede farklı meslek dallarının bu yapı bünyesinde teşkilatlandığı görülmektedir (Özköse, 2011, s. 10).

Ahilik Anadolu'daki ticarî hayat üzerinde Müslümanların etkisini artırma konusunda dengeli, ölçülü ve ahlakî prensipler geliştirmektedir. Uzlaşmaya ve dayanışmaya dayalı yapısı ile zengin ile fakir, üretici ile tüketici arasında bir bağlantı kurmaktadır. Böylelikle fert ile toplum ve devletin iyi ilişkiler kurmasının önü açılmaktadır (Kızıler, 2015, s. 419).

Kişinin geçimini sağlayabilmesi için çalışmasını öngören Ahiliğin bu konudaki hassasiyetinin İslâmî referanslara dayandığı açıktır. Kur'ân'da çalışmanın ve emek harcamanın önemi beyan edilerek kişinin ancak bunların karşılığını göreceği beyan edilmektedir (en-Necm 53/39-41). Cuma namazı için çağrılınca alışverişin bırakılması ve namaza icabet edilmesi uyarısının hemen ardından namaz sonrası yeryüzüne

dağılarak Allah'ın lütfunun aranması emredilmektedir (el-Cuma 62/ 9, 10). Geminin yapımını gerçekleştiren Hz. Nuh (Hûd 11/37), ülkenin hazinelerinin başına getirilme teklifine olumlu yanıt veren Hz. Yusuf (Yûsuf 12/55), ücretle yardımcılık yapan Hz. Musa (el-Kasas 28/26), Allah'ın yardımıyla demiri yumuşatan Hz. Davud (Sebe' 34/10), kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlanlık kendisine verilen Hz. Süleyman (Sâd 38/35-38) Kur'ân'da elinin emeği ile geçindiği zikredilen peygamberler arasındadır.

Peygamberleri örnek kabul eden ahilerin de peygamberler gibi çalışmaya ve emeğe dayalı bir hayat kurmaları önemlidir. Zira çalışmak ve geçimini sağlamak için emek harcamak, kişilerin dünya ile bağlantısını kurmakta; dünyadan el etek çekip uzaklaşmanın doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Nihayetinde kişinin hayatını sürdürebilmesi için çalışmasına ihtiyaç vardır.

3.4. Ahiliğin Çok Yönlü Bir Yapıya Sahip Olması

Ahilikte ilim, ahlak ve eylem (çalışma) bir arada bulunmaktadır. Böylece Ahilikte hayatın bütün yönlerini kapsayan, tutarlı bir eğitim uygulanmaktadır. Ahiliğin sahip olduğu konumunu koruyabilme adına birtakım derslerle gençlerin eğitimini desteklediği görülmektedir. Ancak sözü edilen durum, temelden ya da uygulamadan yoksun bir ahlak eğitimi değildir. Bu derslerin kültür, zanaat ve askeri dersler başlığında ele alınması mümkündür (Kazıcı, 1978, s. 254). Usul ve erkân konusunda fütüvvetnâmelerde yer alan özenli ifadeler Ahilikte bireylerin eğitim ve terbiyesinde kuralların önemini ortaya koymaktadır (Tarsuslu Dâ'i, 2019, s. 40).

Ahilik, inanç ve ibadetleri merkeze almakla birlikte toplumun ahlakî yönden gelişimini öngören, dünyada helal kazancın elde edilebilmesi için çalışmayı, üretmeyi öğütleyen bir sistemdir. Ahilik malı biriktirmek, hırslı olmak değildir. Dinini satarak dünyaya tapmak da değildir. Her yana yönelmek ya da kaygı içinde kalmak da Ahilik değildir. Ahilik malını Hak yolunda harcamak, konuksuz kalmamak, avâm-havâs ayrımı yapmadan insanlara yaklaşmak, sözünde doğruluktan ayrılmamaktır. Ahînin her gece, her gece olmazsa cuma geceleri kitabını okuyarak fütüvvet ilmini öğrenmesi, hilimden ayrılmaması gerekmektedir. Öyle ki insanlarla kavgadan uzak durmalı, imtihan ederek onlara yaklaşmamalıdır. Böylece ahînin ahlakî meziyetleri kazanmasına önem verilmektedir. Bununla birlikte belli periyotlarla fütüvvetnâme okuması yaparak kişinin işin ilmini öğrenmesi istenmektedir (Tarsuslu Dâ'i, 2019, s. 17, 18).

Ahiliğin şartlarından bahsedilirken en önemli ahlakî ilke olarak cömertlik hususunun öne çıkartıldığı görülmektedir. Hatta sadece dünyada değil, kıyamet gününde dahi cömert olunması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ahiliğin ikinci şartı olarak beş vakit namaza devam etmek zikredilmektedir. Devamında ise ahînin hayâ ve edep sahibi olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Dördüncü şart olarak dünyayı ve dünya zevklerini terk etmek istenmektedir. Diğer bir şart ise ahînin helal kazancı elde etmek için çalışmasıdır. Altıncı olarak ahînin ilim öğrenmesi gerekmektedir (Gölpınarlı, 1953, s. 27b, 28a, 28b, 29b, 30a, 30b).

Fütüvvetnâmelerde ahlakî hususlara özel bir önem verilmektedir. "*Fütüvvet dört şeydir: Gözün, kalbin, dilin ve bevan. Gözünü helal olmayana bakmaktan korku, dilinle sadece doğru söyle, kalbinde bir Müslümana karşı aldatma ve kin bulundurma, bevanın da şerre yönelmemesine dikkat et.*" (Sülemî, 1977, s. 76) denilmektedir. Fütüvvetin güzel ahlaktan ibaret olduğu beyan edilmektedir. Fakirlere yardım etmek, misafirperverlik, kimseyi incitmemek ve malı biriktirmemek ahîlerin sahip olması gereken özellikler arasında sayılmaktadır (Kuşeyrî, 2003, s. 306, 307). Su içerken, söz söylerken, kıyafet giyerken ya da evden çıkarken, yolda yürürken, eve girerken, otururken, misafirlikte, hasta ziyaretinde, hamamda, yatarken... Kısacası hayatın bütün alanlarını içeren bir edep manzumesinin sunulduğu görülmektedir (Gölpınarlı, 1953, s. 56a-59b).

Ahilikte önem verilen bir diğer husus işi layıkıyla, gereğiyle yerine getirmektir. Zira taklitle bir işin başarılı olması söz konusu olamaz. Hem muhakkik hem musaddık olmak gerekir. Dolayısıyla yapılan işin bilinmesinin yanı sıra bu işin doğrulukla sürdürülmesi de önem arz etmektedir (Tarsuslu Dâ'i, 2019, s. 43).

Ahiliğin eğitimi önceleyen sistemi içinde zamanın gereklerine ve insanların ihtiyaçlarına göre kurallarını düzenlenmesi de büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca esnaf ve sanatkârların yetişmesinden malı temin etmesine kadar her hususun ve aşamanın ayrıntılı kurallarla belirlenmesi de bu teşkilatın etkisini ve değerini ortaya koymaktadır (Çağatay, 1997, s. 97). Ahilikte gençlerin erken yaşlardan itibaren belli bir terbiye ve olgunlukta yetiştirildiği görülmektedir. Bireyin eğitimi ve terbiyesi konusundaki takip edilen bu aşamalı ve ilkel metot önemlidir (Çağatay, 1997, s. 156).

Öğretilen değerlerin tatbik safhasının dikkate alınması ve kendi hiyerarşisi içinde bunun denetlenmesi nedeniyle Ahilikte bireysel ve toplumsal alanda kalıcı bir değişim sağlanmaktadır. Ahiliğin ahlaki eğitim ve eylemlerle birleştiren yapısı gereği takip ettiği yöntem oldukça değerlidir. Zira takip edilen metot öylesine tesirli olmuştur ki Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar bu etkiyi görmek mümkündür. Böylelikle Anadolu'nun ahlaki, ticarî ve kültürel seviyesinde bir denge ve uyum sağlanabilmiştir.

4. Ahilikteki Denge Anlayışında Kur'ânî Temeller

Bir teşkilatın ya da kurumun teşekkül etmesinde içinde bulunduğu toplum yapısının etkisi bulunmaktadır. Ahiliğin de vücut bulduğu toplumun temel değerlerinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bu bakımdan Ahiliğin temel dinamikleri arasında İslâm kültürünün ve inanç sisteminin bulunduğu açıktır. Ahiliğin temel özellikleri dikkate alındığında, bu teşkilatın hem dünyevî hem dinî bakımdan bireylerin ve dolayısıyla toplumun yetiştirilmesine öncelik verdiği görülmektedir. Ahilik, dünya ve ahiret işlerinde denge anlayışını benimsemektedir. Bu denge çerçevesinde din ve dünyaya ilişkin konuların birlikte ve uyum içinde ele alındığı görülmektedir.

Esasında ticaret gibi dünya hayatıyla ilgili bir konunun ahlaki bir temele dayandırılması ve ticarete dinî yönden anlam yüklenmesi, dünya ve ahiret hayatının birbiriyle olan yakın bağına işaret etmektedir. Ahilikte bu anlayışın geliştirilmesi sayesinde maddi ve manevi alanda bir dengenin kurulduğu gözlenmektedir. Ahiliğin dikkate aldığı bu denge anlayışında kuşkusuz İslâm'ın dünya ve ahiret konusundaki yaklaşımı etkilidir.

Kur'ân, dünya ve ahiret hayatının Allah'a ait olduğunu beyan etmektedir. "Âhiret de Allah'ındır, dünya da." (en-Necm 53/25; el-Leyl 92/13). Hayatı ve ölümü yaratan da Yüce Allah'tır (el-Mülk 67/2). Bu açıdan inananların her iki âlemi birbirinden bağımsız değerlendirmemesi gerekmektedir. Zira dünya ve ahiret birbiriyle bağlantılı bir bütündür.

Yüce Allah, dünyada yaratılan ve insanın faydalanması için hazırlanan nimetlere de dikkat çekmektedir: "Yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O'dur. Üzerinde dolaşın ve Allah'ın rızkından yiyip için; (ama unutmayın ki) dönüş yalnız Allah'adır." (el-Mülk 67/15) ayeti yeryüzündeki nimetlerin insanların kullanımına verildiğini hatırlatmaktadır (İbn'Atiyye, 2007a, s. 357). Allah'ın yeryüzünü insanların faaliyetleri için uygun kılması ve ziraata elverişli hale getirmesi; insanların da yeryüzünden helal olan kazancı elde etmeleri (Tabersî, 2005a, s. 58) Allah'ın insanlara verdiği nimetlerdendir. Bu bakımdan insan yeryüzünü Allah'ın kendisine bahşettiğini unutmamalıdır. Allah'ın nasip ettiği rızıkı aramalı ve çalışmalıdır. Ancak ahirette Allah'ın huzuruna çıkacağını ve amellerinden sorguya çekileceğini de bilmelidir (Ateş, t.y., s. 534).

Dünyanın insanın zevkine uygun yaratıldığını ve Allah tarafından süslendiğini beyan eden bir ayette: "Biz, kimlerin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi oranın süsü yaptık." (el-Kehf 18/7) buyrulmaktadır. Yeryüzünde bulunan cansız, bitki, hayvan ve diğer varlıkların; nehirlerin, ağaçların insanın hoşuna gitmesi itibarıyla yaratıldığı üzerinde durulmaktadır. Bütün bunlar insanların nasıl amellerde bulunacaklarına dair imtihan vesilesidir (Tabersî, 2005b, s. 237). Bu bakımdan dünyanın onu güzelleştiren nimetlerle donatılmasına rağmen (Zemahşerî, 1998a, s. 564), bir ibret vesilesi olduğu gerçeği unutulmamalıdır (İbn'Atiyye, 2007b, s. 566).

Ayetler dünya hayatında yaratılan türlü nimetlere dikkat çekmekle birlikte, dünyanın aldatıcı zevklerine karşı inananları uyarmaktadır. "Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi davranışlar ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır." (el-Kehf 18/46). Bu ayette dünya hayatında sadece mal ve evlat edinme amacındaki insanlara yönelik bir uyarı söz konusudur. Bütün bunların yok olup gideceği beyan edilmektedir. Oysa dünyanın hayırlarını arzulayan kimse için bu amellerin ahirette de ebedî fayda sağlayacağı beyan edilmektedir (Mâtürîdî, 2005a, s. 63). Mal, dünya hayatında güzellik ve fayda; oğullar ise güç ve kuvvet yönüyle öne çıkmaktadır. Şüphesiz söz konusu hususlara yönelik insanın zafiyeti de artmaktadır. Bu bağlamda Yüce Allah dünya hayatında bağlanan bu hususlardan hiçbir şeyin kalmayacağını beyan etmektedir. Dolayısıyla insanların mal ve evlatla övünmelerinin bir değeri yoktur (Kurtubî, 2006b, s. 291). Zira evlatlar ve mallar birer imtihandır (et-Tegâbün 64/14, 15). Oysa Allah'a itaat ve yapılan iyilikler daimdir, kalıcıdır (Tabersî, 2005b, s. 268). Dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu hatırlatan ayetler ise dünyanın aldatıcılığına karşı insanları uyarmaktadır (el-En'am 6/32; Muhammed 47/36; el-Ankebût 29/64).

Dünya hayatının aldaticılığına kanarak ahireti reddeden kişilerin ise ayetlerde tehdit edildiği görülmektedir: “Azgınlık yapan ve dünya hayatını ahirete tercih eden kişi; cehennem işte onun için tek barınaktır.” (en-Nâziât 79/37-39). Dolayısıyla tamamen dünyaya yönelmek yasaklanmaktadır. Dünya hayatında çok yaşamanın insanı azaptan koruyamayacağı hatırlatılmaktadır (el-Bakara 2/96). Buna rağmen Kur'ân'da insanların sonsuza kadar yaşama arzusuna da işaret edilmektedir (el-Hümeze 104/3).

Dünya hayatı konusunda bizi uyaran ayetlerde bizzat dünyanın değil, dünyada sergilenen tavrın eleştirildiği görülmektedir. Dünyevî işlere dalarak meşgul olmanın neticesinde ahireti unutarak bir hayat sürmek, oyun ve eğlenceye dalan kişinin durumuyla açıklanmaktadır. Mümin kimsenin hayatı ise salih amellerle doludur. Bu bakımdan onun hayatı oyun ve eğlence sayılmamaktadır (Râzî, 1981, s. 210). Aynı zamanda dünya hayatının ahiret karşısında kısalığı ve ahirete kıyasla sahip olduğu nitelik nedeniyle zevk ve geçicilik bakımından değersizliğine de işaret edilmektedir (Taberî, 2001c, s. 218); Kurtubî, 2006a, s. 360).

Yüce Allah, dünya ve ahiretin birbiriyle bağlantısına dikkat çekmektedir. Bu bakımdan yaşam döngülerini bu hayattan ibaret gören ve ahireti inkâr edenlerin bilgisizliğinden ve boş iddialarından bahsetmektedir (el-Câsiye 45/24). Kur'ân ayetleri, dünya ve ahiret hayatında bir dengeden söz etmektedir (Varlı, 2005). Dünya ve ahiret arasındaki bu denge, dünyanın ahiretle bağlantısı oranında anlam kazanmaktadır. Yeryüzüne yerleştirdiği dengeye işaret ederek insanın da bu dengeyi devam ettirmesi uyarısında bulunan Yüce Allah, “Sakin dengeyi bozmayın.” (Rahman 55/8) buyurmaktadır. Bu ümmetin orta ümmet olduğu hatırlatılarak (el-Bakara 2/143) dengeli tavra işaret edilmektedir.

Kur'ân dünya ve ahirette kazanan kimselerin duasına yer vererek her iki âlemde de iyiliğin istenmesini emretmektedir. “İnsanlardan öyleleri de vardır ki, ‘Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru.’ derler. İşte kazandıklarından bir payı olanlar bunlardır. Allah, hesabı çok çabuk görür!” (el-Bakara 2/201, 202). Ayette dünya ve ahirette iyilik ve afiyet dilemek emredilmektedir. İyilik ve afiyet ile dünyada ilim, ibadet ve mal, ahirette ise cennet kastedilmektedir (Mâtürîdî, 2005b, s. 407; Mukâtil b. Süleymân, 2002a, s. 176; Taberî, 2001a, s. 545, 546). Buna mukabil ayetlerde dünya ve ahiret hayatının birbirinden ayrılmasına yönelik uyarı ifadeleri yer almaktadır (Âl-i İmrân 3/145; eş-Şûrâ 42/20).

“Dünya mükâfatını isteyenler bilsinler ki Allah nezdinde hem dünya hem ahiret mükâfatı vardır. Allah her şeyi iştikte, her şeyi görmektedir.” (en-Nisâ 4/134) ayetinde dünya ve ahiret nimetinin Allah katında olduğu hatırlatılmaktadır. Böylelikle ahireti unutup tamamen dünyaya meyilemek yasaklanmaktadır. Oysa ahireti dileyen kimse hem dünya hem de ahiret nimetlerine erişecektir (Yazır, 1979, s. 1490). Öyleyse İslâm, dünyanın faydalarından ve güzelliklerinden istifade etmeyi yasaklamamaktadır. Ancak bütün bu hususların esas gaye edinilmesini, ahiretin unutulmasını kabul etmemektedir (Karaman vd., 2017, s. 158). Yüce Allah, ilahi vahyinde dünya ve ahiret hayatında dengenin sağlanması uyarısında bulunurken insanın dünya hayatını dışlamasına ve ondan uzaklaşmasına izin vermemektedir. Ayetler dünya hayatında çalışmanın önemine işaret etmekte, insanın ancak çalışmasının karşılığını göreceğini beyan etmektedir (en-Necm 53/39). Dünya ahiret için bir azık yeri olarak vasıflandırılmaktadır (el-Bakara 2/197). Bu bakımdan insanlar dünyadaki işlerine göre yaptıklarının karşılığını alacaklardır (Zemahşerî, 1998b, s. 413).

Kur'ân, kendisine dünya zenginliğinin bolca ihsan edildiği Karun'dan bahsetmektedir. Verilen nimetlere rağmen onun azgın tutumuna işaret etmektedir. Böylesi dengesiz bir tutuma karşı ayetler dünya ve ahiret hayatındaki dengeli tutumu emretmektedir. “Allah'ın sana verdiği ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.” (el-Kasas 28/77) buyrulmaktadır dünyada ahiret için hazırlık yapmanın gereği üzerinde durulmaktadır (Mukâtil b. Süleymân, 2002b, s. 355; Taberî, 2001b, s. 322, 323). Dünya hayatından nasibin unutulmaması ifadesi ile Allah'ın helal kıldığı yollarla yeterli zenginliğin aranması emredilmektedir (Taberî, 2001b, s. 324). Böylelikle dünyadayken insanlara iyilik edilmesi ve ahiretin unutulmaması istenmektedir. Allah Resulü'nün hayatı dikkate alındığında kendisinin dünya nimetlerinden yeterli ölçüde istifade ettiği görülmektedir (İbnü'l-Arabî, 2003, s. 512, 513). Hatta Hz. Peygamber, orta yolun tutulması yönünde uyarıda bulunarak (Buhârî, İmân 29) aşırıya gidenlerin helak olduğunu haber vermektedir (Nesâî, Menâsükü'l-Hac 217).

Dünya hayatının nimetlerinden uzaklaşmak suretiyle Allah'a yakın olacakları iddiasında bulunan ve böyle bir yol takip etmek üzere anlaşılan kimselere karşı Hz. Peygamber: “Allah'a yemin ederim ki, ben sizin

Allah'tan en çok korkanınız ve en çok sakınanınızım. Bununla beraber ben bazen oruç tutarım, bazen oruç tutmam (Gecenin bir kısmında) nafile namaz kılar, (bir kısmındaysa) uyurum. Ben, kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir.” (Buhârî, Nikâh 1) buyurmaktadır. Böylece Kur'ân'ı yaşayarak bize öğreten Hz. Peygamber, dünya ve ahiret hayatı konusunda dengeli bir davranış modeliyle bize örnek olmaktadır.

İslâm dininin amaçlarından biri de muhataplarının dünya ve ahiret mutluluğuna erişmesidir. Bu nedenle din adına dünya hayatında yaşanacak aşırılıklara müsaade edilmemektedir. Dünya nimetlerinden yararlanırken dengeli hareket etmenin gerekli olduğu uyarısında bulunan ayetler bu nimetlerden helal kılınanların haram sayılmaması, ölçülü ve dengeli bir şekilde bunlardan istifade etmenin gerekli olduğu üzerinde durmaktadır (el-Mâide 5/87, 88). İyiliği, infak etmeyi ve paylaşmayı emreden Kur'ân, gereksiz yere saçıp savurmayı ise yasaklamaktadır: “Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma! Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da rabbine karşı çok nankördür.” (el-İsrâ 17/26, 27).

“Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.” (el-A'râf 7/31) ayetiyle israf etmeden ve haddi aşmadan Allah'ın helal kıldığı şeylerden yiyip içilebileceği beyan edilmektedir (Tabersî, 2005a, s. 155). Böylelikle İslâm, dünya ve ahiret arasında bağlantıyı sağlarken belirlediği denge ilkesini hayatın bütün yönlerine şamil kılmaktadır.

Ahiliğin ilkelerine bakıldığında dünya ve ahiret hayatı arasında bir denge anlayışının geliştirildiği görülmektedir. Bir taraftan çalışmaya, emek harcamaya, başkalarına muhtaç olmadan yaşamaya teşvik eden bu öğreti diğer taraftan ahiret hayatına dikkat çekmekte, dinî emirlerin yerine getirilmesini öğütlemektedir. Fütüvvet geleneği içinde kâfir ya da münafık kimse nasıl fütüvvete layık görülmezse yalan söyleyen, hırsızlık yapan, haram yiyen ve kibirlenen kimse de fütüvvetten uzak tutulmaktadır. Fütüvvetin bir ağaç gibi olduğu ve Tanrı'yı bilmekle eşdeğer görülen köke dayandığı üzerinde durulmaktadır. Ancak edep ve hayâ ile gelişip büyüyeceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla iman ilkeleri üzerine bina edilen sistem, ahlakî meziyetlerle devam etmektedir (Gölpınarlı, 1953, s. 22a, 22b).

İslâm'ın “Dünyaya bağlanmamak ama bir yandan da dünyadan nasibini unutmamak” şeklindeki prensibini Ahilik sisteminde de görmek mümkündür. Ahînin dünyaya bağlanmaması istenmekte; bununla birlikte kendi emeğiyle geçinmesi, bir işinin olması, alçak gönüllülük etmesi, namazını kazaya bırakmaması, hayâ ehli olmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu ifadeler gerek dünya gerekse ahiret hayatını kuşatan bir anlayışı yansıtmaktadır (Gölpınarlı, 1953, s. 14a, 14b, 19b, 20a). Gerek ibadetlerin devamlı surette yerine getirilmesi konusundaki uyarılar gerekse helal kazancın elde edilmesi için çalışmaya teşvik eden uyarılar teşkilatın hem dünya hem de ahiret hayatına hitap eden yapısını göstermektedir (Gölpınarlı, 1953, s. 27b, 28a, 28b, 29b, 30a, 30b).

Çalışmanın gerekli olduğu üzerinde ısrarla duran Ahilik, bu konuda İslâm tarihinde öne çıkan şahsiyetleri örnek alarak onların yollarının takip edilmesi uyarısında bulunmaktadır (Gölpınarlı, 1953, s. 88). Bu bakımdan Ahilik, sanat sahibi olmayı, çalışmayı ve helal kazancı önceleyen bir anlayışı yerleştirmeye çalışmaktadır (Tarsuslu Dâî, 2019, s. 17, 18). Dolayısıyla dünya hayatıyla zaruri olan ilişkinin sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan Ahilik ahlakî konulara yer vererek bireylerin dünya hayatına ve kazanmaya meyletmemesinin, erdemli ve tutarlı bir yol takip etmesinin önünü açmaktadır (Sülemî, 1977, s. 76; Kuşeyrî, 2003, s. 306, 307).

Ahiliğin dünya ve ahiret hayatında dengeli olmayı öğütleyen sistemi içinde ahiret için çalışmak ve ona hazırlık yapmak öncelenmektedir. Ancak ahiret için azık yeri olan dünyanın da Allah'ın rızasına uygun bir şekilde yaşanması konusunda azami gayret gösterilmektedir. Kur'ân'da ortaya konan öğreti de kişilerin hem dünya hayatıyla ilişkilerini olması gereken düzeyde devam ettirmeleri hem de ahiret yurdu için hazırlık yapmaları şeklindedir. Bu bakımdan Ahilik Teşkilatı'nın temellerinin Kur'ân ayetlerine dayandığı, ayetlerdeki dünya ve ahiret arasındaki uyumlu ve dengeli hayat emrinin bu teşkilat bünyesinde pratiğe aktarıldığı görülmektedir.

5. Sonuç

Ahilik, Anadolu'da ahlakî erdemlerin yerleşmesi, insanların dinî hassasiyete sahip olmaları, iş ve meslek edinmeleri bakımından büyük bir öneme sahiptir. Anadolu'nun kültürel kodlarının oluşumunda Ahiliğin

tesiri büyüktür. Bu teşkilat bünyesinde Anadolu'daki Türklerin sanat ve meslek sahibi olabilmelerinin yanı sıra ahlakî açıdan olgunluk kazanması da amaçlanmaktadır. Anadolu'da birlik ve dayanışma ruhunun yerleşmesi bu teşkilat sayesinde kolaylaşmıştır. Ahilerin eğitim ve terbiye metotlarını teşkilatın merkezine yerleştirmeleri vesilesiyle Anadolu'da köklü bir değişimi sağladıkları görülmektedir.

Yaşadığı şehir ve bölge farklılık arz etse de Anadolu insanının davranışlarında dikkat çeken bazı ahlakî meziyetler bulunmaktadır. Konukseverlik, yardımlaşma, birlikte yaşama, büyüğe hürmet ve yiğitlik gibi özelliklerin pek çok Anadolu insanında görüldüğü fark edilmektedir. Kuşkusuz sözü edilen bu durumda Ahiliğin önemli bir etkisi bulunmaktadır.

İslâm dini, muhataplarına dünya ve ahiret saadetini vaat etmektedir. İnsanın saadeti için her iki âlemde de bazı düzenlemeler öngörmektedir. Bu bakımdan İslâm, dünya ve ahiret dengesine değer vermektedir. Kur'ân ayetleri insanın dünya ve ahiret için çalışmasını emretmektedir. Hz. Peygamber örnek hayatıyla dünya ve ahiret arasında dengeli bir yaşam modeli sunmaktadır. Ahiliğin temel dinamiklerinden birisinin din olduğu, prensiplerin konulmasında Kur'ân ayetlerinin önemli bir referans kaynağı olduğu hakikati gözden kaçırılmamalıdır. Bu açıdan İslâm'daki dünya ve ahiret dengesi prensibinin Ahilikte dikkate değer bir örneği sunulmaktadır. Anadolu'nun kültürel kodlarının oluşumunda büyük bir tesiri olan ve yüzyıllar boyu bu coğrafyanın insanının yetişmesinde ve kalkınmasında önemli rol oynayan Ahiliğin dünya ve ahiret dengesi konusundaki prensipleri Kur'ân ayetlerine dayanmaktadır.

Modern dönemde sanayi toplumlarında maddi ilerleme ve kazanç merkezli bir sistem görülmektedir. Değer ölçüleri maddi kazanç ve kar üzerine kuruludur. Oysa Ahilikte kalkınmanın maddi ve manevi yönü birlikte değerlendirilmektedir. Bu durum dünya ve ahiret dengesiyle sağlanmaktadır. Günümüzde toplumsal hayat içinde bireyler arası ilişkilerin zayıflaması, dünya ve ahiret dengesinin sağlanamaması ise bireylerin ve toplumların hayatlarında problemlere neden olmaktadır. Ahlakî yozlaşma ya da tamamen dünyadan uzak durma arasında sıkışıp kalan modern dönem insanı için dünya ve ahiret dengesi büyük bir öneme sahiptir. Bu bakımdan Ahiliğin yüzyıllar öncesinde ortaya koyduğu tatbikatın günümüz insanların sorunlarına çözüm bulmada ilham olacağı açıktır.

6. Extended Abstract

Akhism constitutes an important basis of our cultural accumulation based on knowledge, wisdom and insight. It preaches tolerance, fraternity and solidarity and declares important principles for the creation of a virtuous society. It also supports and develops the people in the region it dominates in many ways. Considering its function, influence and scope, it is understood that the Akhism does not only have a commercial aspect. In this respect, it is a multidimensional organization.

The verses of the Qur'an do not express the world and the hereafter as two different realms that are independent of each other. Both form an interconnected whole. The Qur'an defines the world as the preparation period for the hereafter, as the first life, and the hereafter as the second life. In this respect, it is not considered right for a person to head towards one of the world or the hereafter and exclude the other.

It is possible to see the practical aspect of the Qur'an's principle of being balanced in life in this world and in the hereafter, in the Akhism in Anatolia. This organization following the footsteps of the prophets and, especially, of Prophet Muhammad, adopts the balanced attitude in the prophetic sunnah as a principle. It is important for the organization to give importance to both religion and vocational education and to prioritize their members or have a profession for the continuation of worldly life. On the other hand, they attach importance to moral education based on the principles of brotherhood, cooperation and solidarity, and also attach importance to the development of individuals in terms of spirituality. In this respect, the Akhism does not allow commerce to be devoid of spirituality. Due to its structure, the Akhism offers its members the ways of a happy, successful and productive life in the world and declares the principles of being one of the winners in the hereafter.

It is seen that the futuwatnames, which tell about the principles of futuwwa and point to its mystical aspect, are also the source of the basic principles of the Akhism. Considering the information in the futuwatnames, we can list the main characteristics of the organization as follows:

1. It is seen that the Akhism based on religious references. The verses of the Qur'an and the life of Prophet Mohammad are taken as the basis for the establishment of a balanced system between the life of this world and the hereafter in the Akhism. It is seen that there is a basis based on Islamic references in the discourse that the Ahism emphasizes as "preferring someone else over oneself".

2. As the name suggests, the Akhism was founded on the notion of brotherhood. The divine revelation that declares Muslims are brothers, foresees the unity of faith. Therefore, the Akhism shows that this brotherhood is a means of unity and material development by realizing the phenomenon of Muslim brotherhood.

3. One of the important issues in the Akhism is the work of a person to earn a living. It is stated that it is a good idea to work unless there is an obstacle preventing the person from working. Expressions in which sitting in laziness is condemned stand out in this context.

4. Science, morality and action coexist in the Akhism. Thus, a consistent education covering all aspects of life is applied in it. It is seen that the Akhism supports the education of young people with some lessons in order to maintain its position.

Considering the basic principles of the Akhism, it is seen that there are studies on both maintaining the life of this world and preparing for the life in the hereafter. Therefore, the aforementioned organization adopts the understanding of balance in the affairs of the world and the hereafter. It is understood that the issues related to religion and the world are handled together and in harmony within the framework of this balance.

In the modern era, a system based on material progress and profit is seen in industrial societies. Value measures are based on financial gain and profit. However, in the Akhism, the material and spiritual aspects of development are evaluated together. This is achieved by the balance of the world and the hereafter. Today, the weakening of interpersonal relations in social life and the inability to maintain the balance of the world and the hereafter lead to problems in the lives of individuals and societies. The balance of the world and the hereafter is of great importance for the modern era human being stuck between moral degeneration or being completely away from the world. In this respect, it is clear that the practice put forward by the Akhism centuries ago will be an inspiration to find solutions to the problems of today's people.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Akhism, Balance, Trade.

Kaynakça

- Ateş, S. (t.y.). *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (C. 1-12). Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Bayram, M. (1991). *Abi Evren ve Abi Teşkilatı'nın Kuruluşu*. Damla Matbaacılık ve Ticaret.
- Bayram, M. (1995). *Tasavvufî Düşüncenin Temelleri (Abi Evren)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cahen, C. (1986). *İlk Ahiler Hakkında* (M. Öztürk, Çev.). 50(197), 591-602.
- Cevherî, İ. b. H. (1984). Fty. İçinde . Ahmed Abdülgafûr Attâr, *Es-Sıbâh tâcu'l-lüğa ve sıbahu'l-Arabîyye* (C. 6). Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Cürcânî, A. b. M. b. A. (2007). El-fütüvvet. İçinde A. E. Hadr, *Kitâbu't-Ta'rîfât*. Dâru'l-Ma'rife.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik* (2. bs). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ezherî, E. M. M. b. A. (t.y.-a). Ehl. İçinde 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, *Tebzîbu'l-luğa* (C. 7). el-Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü li't-Te'lîf ve'l-Enbâ' ve'n-Neşr.
- Ezherî, E. M. M. b. A. (t.y.-b). Fetâ. İçinde 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, *Tebzîbu'l-luğa* (C. 14). el-Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü li't-Te'lîf ve'l-Enbâ' ve'n-Neşr.
- Fîrûzâbâdî, E.-T. M. (2005a). El-ehîyye. İçinde *El-Kâmûsu'l-muhît*. Müessesetü'r-Risâle.
- Fîrûzâbâdî, E.-T. M. (2005b). Fetâ. İçinde *El-Kâmûsu'l-muhît*. Müessesetü'r-Risâle.
- Gölpınarlı, A. (1953). Burgâzî ve "Fütüvvet-Nâme"si. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV(1-4), 76-153.
- Güllülü, S. (1977). *Sosyoloji Açısından Abi Birlikleri*. Ötüken Neşriyat.
- Günay, Ü. (1998). Dinî Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 69-78.
- Halil b. Ahmed. (2003). Fetâ (ftv). İçinde 'Abdulhamîd Hindâvî, *Kitâbu'l-'Ayn* (C. 3). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

- İbn Batuta, Ş. E. A. M. et-Tancı. (1971). *İbn Batuta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler*. Milli Eğitim Basımevi.
- İbn Fâris. (t.y.). Fty. İçinde 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa* (C. 4). Dâru'l-Fikr.
- İbn Manzûr, E.-F. C. M. b. M. b. A. b. A. el-Ensârî er-Rüveyfî. (t.y.-a). Ehâ. İçinde 'Abdullâh 'Aliyyu'l-Kebîr, M. A. Hasbullâh, & H. M. eş-Şâzeli, *Lisânü'l-'Arab* (C. 1). Dâru'l-Me'arif.
- İbn Manzûr, E.-F. C. M. b. M. b. A. b. A. el-Ensârî er-Rüveyfî. (t.y.-b). Fetâ. İçinde 'Abdullâh 'Aliyyu'l-Kebîr, M. A. Hasbullâh, & H. M. eş-Şâzeli, *Lisânü'l-'Arab* (C. 37). Dâru'l-Me'arif.
- İbn'Atiyye, E. M. A.-H. b. Ğ. (2007a). *El-Muharraru'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz* (C. 8). Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye.
- İbn'Atiyye, E. M. A.-H. b. Ğ. (2007b). *El-Muharraru'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz* (C. 5). Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye.
- İbnü'l-Arabî, E. B. M. b. A. b. M. (2003). *Abkâmü'l-Kur'an* (C. 3). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Karaman, H., Çağrıncı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2017). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (C. 2). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karasoym, Y. (2003). *Abi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik*. 14(1).
- Kazıcı, Z. (1978). Esnaf Teşkilatı (Ahilik). *Diyanet İlmi Dergi*, XVII(3-4), 250-255.
- Kızıler, H. (2015). Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, IV(2), 408-423.
- Köprülü, F. (1999). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (6. bs). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurtubî, E. A. M. b. A. b. E. B. (2006). *El-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (C. 13). Müessesetü'r- Risâle.
- Kuşeyri, A. (2003). *Kuşeyri Risalesi* (4. bs). Dergâh Yayınları.
- Mâtürîdî, E. M. M. b. M. b. M. (2005a). *Te'vilâtü Ehlî's-sünne Te'vilâtü'l-Mâtürîdiyye* (C. 9). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mâtürîdî, E. M. M. b. M. b. M. (2005b). *Te'vilâtü Ehlî's-sünne Te'vilâtü'l-Mâtürîdiyye* (C. 1). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mukâtil b. Süleymân, E.-H. (2002a). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (C. 1-5). Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî.
- Mukâtil b. Süleymân, E.-H. (2002b). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (C. 3). Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî.
- Ocak, A. Y. (1996). Türkiye'de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış. I. *Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, 129-138.
- Özköse, K. (2011). Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV(2), 5-19.
- Öztürk, M. (2012). *Doğu'nun ortak mirası: Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik, Ahmed Yesevi ve Yesevilik, Mevlana ve Mevlenilik, Ahiler ve Ahilik, Fütüvvetnameler, Nevruz, Fridensi, Şehriyar...* İlk Harf Yayınevi.
- Râğb el-İsfahânî, E.-K. H. b. M. b. el-Mufaddal. (2009). Eh. İçinde *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an* (4. bs). Dâru'l-Kâ'a, ed-Dâru's-Şâmiyye.
- Razavî, S. M. b. A. el-Hüseyn. (2014). *Fütüvvet- Nâme-i Kebîr*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Sühreverdî, A. A. (1966). *Avârifü'l-Ma'arif*. Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabîyye.
- Sülemî, E. A. M. b. el-H. b. M. (1977). *Tasavvufu Fütüvvet* (S. Ateş, Çev.). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Taberî, E. C. M. b. C. b. Y. el-Âmülî. (2001a). *Câmi' u'l-beyân 'an te'vilî âyi'l-Kur'an* (C. 1-26). Dâru Hicr.
- Taberî, E. C. M. b. C. b. Y. el-Âmülî. (2001b). *Câmi' u'l-beyân 'an te'vilî âyi'l-Kur'an* (C. 18). Dâru Hicr.
- Tabersî, E.-İ. E. A. el-Fadl b. el-Hasen. (2005a). *Mecma'u'l-beyân fî Tefsîri'l-Kur'an* (C. 10). Dâru'l-'Ulûm.
- Tabersî, E.-İ. E. A. el-Fadl b. el-Hasen. (2005b). *Mecma'u'l-beyân fî Tefsîri'l-Kur'an* (C. 6). Dâru'l-'Ulûm.
- Taeschner, F. (1953). *İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)* (F. Işıltan, Çev.). 15(1-4), 3-32.
- Taeschner, F. (1972). *İslâm'da Fütüvvet Teşkilâtının Doğuşu Meselesi ve Tarihî Ana Çizgileri* (S. Yüksel, Çev.). 36(142), 203-235.
- Tarsuslu Dâ'î. (2019). *Manzum Fütüvvetnâme*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Varlı, A. (2005). *Kur'an'da Dünya Ahiret Dengesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı.
- Yazır, E. M. H. (1979). *Hak Dîni Kur'an Dili* (C. 3). Eser Neşriyat ve Dağıtım.
- Yûsuf Hâs Hâcib. (t.y.). *Kutadğû Bilig*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Zemahşerî, E.-K. M. b. Ö. b. M. el-Hârizmî. (1998a). *El-Keşşâf 'an bakâ'iki ğavâmiżi't-tenzîl ve 'nyûni'l-ekâvîl fî vüçûbi't-te'vîl* (C. 3). Mektebetü'l-'Ubeykân.

Zemahşerî, E.-K. M. b. Ö. b. M. el-Hârizmî. (1998b). *El-Keşşâf 'an bakâ'iki ğavâmiżi't-tenzîl ve 'nyûni'l-ekâvîl fî vüçûbi't-te'vîl* (C. 1). Mektebetü'l-'Ubeykân.

Araştırmacıların Katkı Oran Beyanı / Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları %100 şeklindedir.
The authors' contribution rates in the study are %100 form.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.